

ג. תנו רבנן, הכלב והגדי שדלגו ממטה למעלה – פטורים. מלמעלה למטה – חייבים. [אדם ותרגול בכל אופן חייבים]. ואם דלגו שלא כדרך, כלב בזקירה (קפיצה בוינוק) וגדי בסריכה (נועץ צפרניו בכותל ויורד מעט מעט ורק אח"כ קופץ) – משלמים חצי נזק, שמשונה הוא. כן הוא לפי גרסתנו. ולגירסת הרי"ף והרמב"ם ורבנו יהונתן, מה שאמרו ממטה למעלה פטורים היינו מנזק שלם ובשינוי הנ"ל [וריא"ז כתב שבכל ענין ממטה למעלה הוי שינוי]. אבל לפי פירוש ר"י ורא"ש, ממטה למעלה פטורים לגמרי, שאין דרכם בכך כלל. ורק בדילוג שלא כדרך [מלמעלה למטה. רא"ש] אמרו שמשלם חצי נזק.

דפים כב – כג

מה. חיוב אדם על אשו, משום 'חציו' או משום 'ממונו' הוא? מהן הנפקות המבוארות בסוגיא?

רבי יוחנן אמר: אשו משום חציו. וריש לקיש אמר: אשו משום ממונו [שהרי הולכת ממילא שלא כחץ ההולך מכוחו]. אמר רבא: קרא ומתניתא מסייעים לרבי יוחנן: **כי תצא אש – מעצמה – ישלם המבעיר את הבערה.** ותניא: פתח הכתוב בנזקי ממונו, וסיים בנזקי גופו, לומר לך אשו משום חציו. רש"י נקט שאין לחייב על אש משום ממונו אלא כשהאש שלו (וכן משמע מדברי ר"ח (רשב"א ומאירי). וכ"כ רבנו יהונתן). והתוס' חולקים וסוברים שבכל אופן חייב. וכן נקט הרא"ש. נפקא מינה בין רבי יוחנן לריש לקיש: כשהזוק אדם, האם חייב המזיק בארבעה דברים כדין אדם המזיק; נזק צער ריפוי ושבתי, אם לאו.

לדעת רש"י ועוד ראשונים, אין חייבים על חבלת האש בתשלומי בושת משום שאינו מתכוין. ויש מחייבים (עפ"י רמב"ם יד, טו; תשו"ע תיח, יז ובסמ"ע. וכ"ה בירושלמי). במהלך הסוגיא מבוארות נפקות נוספות: כלב שנטל חררה והדליק גדיש; למ"ד משום חציו חייב חציו נזק על כל הגדיש כדין 'צרורות', שהרי 'חציו' הכלב הם. ולמ"ד משום ממונו פטור [מלבד על מקום הגחלת. בהנחה – משלם נזק שלם. ובזריקה – חצי נזק], שהרי אין הגחלת שלו ולא מוטל עליו לשמרה. לדעת הרי"א (וכן נראה בתורי"ד), כאשר הולך הכלב את החררה והדליק גדיש – בעל החררה פטור אעפ"י שפשע בשמירתה.

כיוצא בדבר, גמל הטעון פשתן שנכנס פשתנו לחנות ונדלק בנרו של חנוני והדליק את הבירה; למ"ד משום חציו – חייב [נזק שלם על מקום הלהבה הראשונה. וחצי נזק על שאר הבירה – משום צרורות. ראב"ד], ולמ"ד משום ממונו – אינו חייב אלא במסכסכת הבירה כולה. [ואעפ"כ אם היה הנר בחוץ שלא כדין – בעל הגמל פטור, באופן שסיכסכה בעמידה ולא היה יכול להרחיקה כגון שעמדה להטיל מימיה. ואולם אם היה יכול להרחיק – חייב (עם בעל הנר. תוס' ורשב"א ומאירי. ובתו"ח נטה מדבריהם ופירש דלמ"ד תחילתו בפשיעה וסופו באונס פטור – אין חייב בעל הנר)].

וכן נפקא מינה לענין 'קם ליה בדרבה מיניה', כגון שהדליק גדיש חברו והיה שם עבד כפות; לרבי יוחנן פטור מתשלומי ממונו הואיל ונתחייב מיתה על העבד, שהרי הרגו ב'חציו'. ולריש לקיש חייב ממונו כי אינו חייב מיתה, מלבד אם הצית בגופו של עבד.

א. מבואר ברא"ש ובשאר ראשונים, שיש באש חיוב מיתה לרוצח לרבי יוחנן. ואילו בחדושי הר"ן (בסנהדרין עז. וע"ש בתוס') חולק וסובר שרק לענין נזקין אמרו לחייב בארבעה דברים, אבל חיוב מיתה בפועל אין אלא על הריגה במעשה בידים או בכח ראשון (ויש לבאר לפי דעה זו דברי רש"י ורש"ל להלן מג:).

ב. מדובר כשנשרף הגדיש קודם מיתת העבד, אבל אם מת תחילה – חייב על הממון שהרי אינו מחויב מיתה בשעת השריפה (עפ"י רשב"א. וכתב כן אליבא דר"ל, ואף דלריו"ח י"ל שהיובו על שעה ראשונה ואז היה מחויב מיתה, אך הלא מודה ריו"ח שחייב גם משום ממונו).
 עוד מבואר בגמרא שפטור 'טמון' אינו אמור אלא באש שחייבים עליה משום 'ממונו' בלבד, אבל למאן דאמר אשו משום חציו [או כשהצית הדבר בעצמו, אף לריש לקיש] – חייב.
 והסיקו בגמרא (כפירוש רוב הראשונים) שמחייב רבי יוחנן גם כש'כלו לו חציו' – משום ממונו. כגון שנפלה דלקה בחצרו ולאחר מכן נפלה גדר שלא מחמת הדליקה והלכה האש והדליקה והזיקה בחצר אחרת – חייב.

לפירוש רש"י שלפנינו, וכן נקטו התוס' הרא"ש ר"י מגאש ראב"ד המאירי ריא"ז ורש"ל, מודה רבי יוחנן לריש לקיש לחייב על האש משום ממונו אלא שמוסיף לחייב מטעם נוסף, גם משום חציו [ונפקא מינה לחייב על אש שאינה שלו, לחייב ד' דברים, לדין קלב"מ, לחייב על 'טמון', לחייב באש דבהמתו – ככל הנ"ל].

לפי פירוש אחר (הר"י ישעיה בשיטמ"ק, וכן גרס רש"ל בפרוש ראשון דרש"י. וע' גם בנחלת דוד), למסקנא מחייב רבי יוחנן רק באש שלו, בין באופן של 'חציו' [ואז חייב בארבעה דברים], בין כשכלו לו חציו – משום ממונו, וכגון שהיה לו לגדרה ולא גדר. (וע' בשיטמ"ק בשם תלמידי הר"י שדוקא ב'כלו לו חציו' מחייב רבי יוחנן כי התחילה האש כחציו, משא"כ משום ממונו גרידא).
 לפירוש הר"ף והרמב"ם (כבאור הגר"א), למסקנא מחייב רבי יוחנן משום חציו, ומכל מקום יש פטור 'טמון' בכל אש שהדליק בתוך שלו – משום הדין הנוסף של 'ממונו המזיק'.

א. הלכה כרבי יוחנן (רמב"ם רא"ש וש"פ).

ב. החיוב משום 'חציו' קיים גם כשלא הבעיר בעצמו האש, אלא כל מקום שפשע ולא שמר גחלתו – חציו הם (תוס' ורשב"א. וכ"מ בראב"ד להלן). ונראה הכוונה אעפ"י שלא יצר את האש אלא הביא גחלת וכד', אבל בלא מעשה באש עצמה הרי לא גרע זה מ'כלו לו חציו' (עפ"י דרכי דוד, מנחת שלמה. וע"ש שצדד שאם פתח חלון ותיכף יצאה האש – הרי זה כמעשה דידיה).

ג. משמע מתוך דברי התוס' (ד"ה חציו דהרש) והרשב"א, שאין חיוב משום חציו אלא באש היכולה להזיק ברוח מצויה הרבה, שההיזק קרוב לוודאי, כעין חציו, אבל משום ממונו חייב אעפ"י שאין ההזק מזומן כל כך.

ד. בנמוקי יוסף משמע דלמ"ד 'משום חציו' יש לו כל דיני אדם המזיק ומתחייב באונס כרצון. [שמא הכוונה רק לאונסי האדם, אבל על אש שאינה מצויה לכו"ע פטור. וע"ע].

ה. אבנו סכיננו ומשאו שהניחם בראש גגו ונפלו ברוח מצויה, יש אומרים שנידונים כ'חציו' לרבי יוחנן, כאש (עפ"י תוס' סנהדרין עז. וחדושי הר"ן שם ורבנו דוד). ויש חולקים (עפ"י שיטמ"ק נו. בשם הרא"ה. ועחו"א ב).

דף כג

מו. הכלב שנטל חררה והלך לגדיש; אכל החררה והדליק הגדיש – מה דין התשלומים לבעל הכלב ובעל החררה?

תנן, הכלב שנטל חררה והלך לגדיש, אכל החררה והדליק הגדיש – על החררה משלם נזק שלם ועל הגדיש משלם חצי נזק. העמידו בגמרא כשבעל החררה שימר גחלתו, והכלב חתר תחת הדלת ונכנס [וסתם

דלתות חתורות אצל כלב (רב מרי בריה דרב כהנא). ומ"מ הלה שמר על גחלתו כשמירת בני אדם ולא הטריחוהו חכמים יותר. תוס'], ואכל בגדיש של בעל החררה – הלכך בעל הכלב נושא באחריות לבדו; על החררה חייב כדין 'שן' ועל הגדיש כדין 'צורות' של רגל. [על מקום הגחלת, אם הניח כדרך – משלם נזק שלם. ולריש לקיש אינו חייב אלא על מקום גחלת, נזק שלם בהנחה וחצי נזק בזריקה, כנזכר למעלה].

כתב הרמב"ם (ב,יז) שאם היה הכלב מגרר החררה על הגדיש והולך ושורף – משלם על החררה נזק שלם ועל מקום הגחלים חצי נזק ועל שאר הגדיש פטור. והראב"ד והמאירי השיגוהו (ע' מ"מ וכס"מ).

אם בעל הגחלת לא שימר גחלתו – גם הוא חייב בנזק הגדיש [והואיל והגדיש שלו, בעל הכלב נפטר מחלקו של בעל הגחלת ומשלם רבע בלבד (תוס'). ואם הגדיש של אחר – בעל הכלב משלם חצי ובעל החררה חצי. ולריש לקיש הפוטר את בעל הכלב על שאר הגדיש – ישלם בעל הגחלת את הכל (רש"י. כנראה תלוי הדבר במה' רבי נתן וחכמים). ויש סוברים שבעל הגחלת לבדו חייב על שאר הגדיש ובעל הכלב על מקום גחלת (עפ"י רמב"ם ב,יח' רמ"ה ועוד). וע' במאירי ובתו"ח].

א. לקח הכלב את החררה ממקום שמור ביותר, אעפ"כ בעל הכלב חייב לפי מה שנוקטים תחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב, שהרי שלא שמר על כלבו והיה יכול ליקח ממקום שאינו שמור כל כך (הגהות אשר"י).

ב. על החררה חייב בעל הכלב לבדו, גם אם בעליה לא שמר על גחלתו (תוס' רמב"ם ועוד).

מז. א. שור שהרג אדם ברשות בעליו, כשאותו אדם נכנס שלא ברשות – האם השור בסקילה ובעליו משלמים כופר?

ב. מהו נידון השאלה אם פי פרה כחצר המזיק או כחצר הניזק? מהי המסקנה בשאלה זו?

א. הנכנס לחצר בעל הבית שלא ברשות ונגחו שורו של בעל הבית ומת – השור בסקילה, ובעלים פטורים מן הכופר – שאומר לו: מה לך ברשותי. [אבל לענין מיתת השור אין זו טענה לפטור, 'כיון שהוא מועד להרוג נפשות – אין לחוס עליו, כדי שלא ירבה חללים בארץ' (רבנו יהונתן). וכן הדין כשהבעלים שמרוהו כראוי וקרה אונס ונגח והמית – השור יסקל (תור"פ מה)].

ב. לפי הנראה לכאורה מפשט דברי רש"י והמאירי, הנידון הוא בכל בהמה האוכלת מפירות אחרים, האם הנזק ברשות הניזק וקוראים אנו בו ובער בשדה אחר, אם לאו.

התוס' תמהו על כך, שודאי אין סברא לפטור בהמה שנכנסה לחצר הניזק ואכלה שם. ופירשו הספק כשאחרים הכניסו לתוך פיה, האם אכילתה נחשבת ברשות הניזק אם לאו. כיוצא בזה פירש הראב"ד: בכגון שהלקיחה היתה ממקום פטור, כגון רשות אחרת, והלכה לרשות הניזק ואכלה שם. ופשטו מ'הכלב שנטל חררה' שפי פרה כחצר הניזק דמי.

הלכך המשסה או משיך כלב ונחש (אפילו נטל יד חברו והכניסה בפיהם. עתוס' ורשב"א) – חייב בעל הכלב בתשלומי נזיקין וכופר. כן משמע בגמרא. [ולהלן (כד): נסתפקו בדבר, ואמר רבא ב'את"ל' לחייב. וכן נקט הרי"ף להלכה, שכל 'את"ל' בכגון זה – הלכה הוא. נמו"י להלן לו].

א. וכן הדין לענין מושיט פירות אל פי הבהמה. ודוקא ממקום שלא היתה יכולה לקחתם בלעדיו (תוס'). ומדובר כשהמושיט אינו בר חיוב, או שאין לו מה לשלם (רא"ש), אבל בלאו הכי –

המושיט חייב. ואם היו הפירות מונחים במקום שהבהמה היתה יכולה לקחתם, נראה שאם המושיט הגביהם – הוא חייב. ואם לא הגביהם אלא קירבם אצלה – לא עשה כלום. ובחש"ו באופן זה שהיתה יכולה לקחתם – ודאי בעל הבהמה חייב (הג"א).

ב. המשסה פטור כדין גרמא בניזקין (כד: ורש"י). ואולם אם נתכוין והויד קנסוהו חכמים (פסקי ריא"ז ה"ו כ. ונקט כן בכל הגרמות – שם פ"ט ה"ו ופ"ג ה"ב ועוד. ואין משמע כן מסתימת דברי הרמב"ם לפטור משסה). וכל שאינו יכול לגבות הנזק מהמשסה – גובה מבעל הכלב. ומשלם בעל הכלב חצי נזק (שם). וע' מנחת שלמה להלן כד ובמלואים סו"י ה).

דין שיסוי והשכה לענין הריגה – בסנהדרין עו-עז.

מח. א. עזים הנכנסות לחצר שאינה גדורה ומפסידות – האם בעליהם חייב להצניען או יכול לטעון 'גדור חצרך'?

ב. עזים המיועדות לשחיטה ומפסידות בתוך כך את הבריות בשוק – מה דינן?

א. רב יוסף, נכנסו לרשותו עזים של בית תרבו. שלח את אביו לומר לבעליהם שיצניעון (כגרת הר"ף. ורבנו יהונתן מפרש לשון שמתא, אם בעליהם לא יצייטו לשמרן). אמר לו אביו: אם אלך יאמרו לי: יגדור הוא את רשותו. נקטו הר"ף ורבנו יהונתן והתוס' שטענת אביו דיחוי בעלמא הוא, אבל לדינא חייב בעל העזים לשמור את בהמותיו ולשלם אם נכנסו לשדות פתוחות. וכן נטה המאירי.

והרא"ש הביא בשם ר"ח שהלכה כאביו. ודוקא בשדות, שאין הרועה יכול לשמור את כולן שלא ייכנסו לשדות, אבל בעיר מודה אביו שחייבת, שאין אדם יכול לנעול דלתי ביתו כל היום.

ב. מכריז רב יוסף / רבה: העולים למעלה (- ארץ ישראל) והיורדים למטה (הו יודעים): אותן עזים של השוק (המיועדות לטביחה וממתינות ליום השוק) המפסידות – מתרים בבעליהן פעמים ושלוש פעמים [ומ"מ חייבים לשלם באותן הפעמים. ראב"ד]. אם שומע – שומע, ואם לא – אומרים לו, שב על מקום הקצבים וקבל כספך (כלומר שוחטים אותם אפילו שלא ביום השוק ומודיעים בעליהם שיבואו למכרם. ראשונים).

א. שאר בהמות שאינן מיועדות לשחיטה – אין בעליהם חייב לשחטן (עפ"י רש"י תוס' רא"ש ראב"ד רשב"א ומאירי). ויש שאינם מחלקים בדבר (כ"מ ברמב"ם ה,א).

ב. מרש"י משמע שגם אם היו הבהמות מזיקות ברשות הרבים – הדין אמור. ויש חולקים (עתוס' ושיטמ"ק ומאירי).

וברמב"ם (ה,א) נראה שגם אם לא הזיקן אלא שנכנסו לשדות אחרים – מתרים בהם שלש פעמים ושוחטים.

ג. לדעת רבנו חננאל, דברי רב יוסף אלו הם אמורים לפי שיטתו לעיל, אבל לאביו שסבר על הניזק לגדור שדהו – אין הדין כן. וכך נקט להלכה. ואין משמע כן בשאר הראשונים.

דפים כג – כד

מט. איזהו תם ואיזהו מועד?

איזהו מועד – כל שהעידו בו שלשה ימים (נגח הוא מתמל שלשם). ותם – משיחזור בו שלשה ימים (שראה ולא נגח בהם כלל. ע' רבנו יהונתן לו). דברי רבי יהודה. רבי מאיר אומר: מועד – שהעידו בו שלש